

KRYSTYNA PRZEWOŻNA - ARMON (Toruń)

ŻYCIE POŚWIĘCONE OCHRONIE ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH
I STUDIUM NAD WCZESNYM ŚREDNIOWIECZEM.
ROMAN JAKIMOWICZ (1889-1951)

Roman Jakimowicz urodził się 30 kwietnia 1889 roku starego stylu, czyli 12 maja według nowego stylu w Jurjewie Polskim należącym do rzymskokatolickiej parafii w Niżnym Nowogrodzie (obecnie Gorki). Był synem lekarza Jana Jakimowicza i Marii z domu Zalcman, nauczycielki muzyki. O latach gimnazjalnych Jakimowicz pisał następująco: „Uczyłem się w gimnazjum (rosyjskim) w Piotrkowie Trybunalskim do strajku szkolnego (o polską szkołę) w lutym 1905 roku, następnie w polskim gimnazjum Chrzanowskiego w Warszawie w roku szkolnym 1905/06, zaś w lutym 1906 przenieśliem się do świeżo otwartego gimnazjum polskiego w Piotrkowie Trybunalskim, aż do aresztowania przez żandarmerię carską w dniu 10 października 1906 r. z transportem bibuły PPS-owej. Po zwolnieniu z więzienia w marcu 1907 roku kontynuowałem naukę w Szkole Realnej Zrzeszenia Nauczycieli w Grodzisku Mazowieckim w roku szkolnym 1907/08. W roku 1909 zdałem maturę filologiczną jako extern w Państwowym Gimnazjum w Symferopolu na Krymie”.

Roman Jakimowicz rozpoczął studia uniwersyteckie w 1909 roku na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie u prof. Karola Hadaczka. Jednakże już w następnym roku przeniósł się do Krakowa, gdzie studiował również na Wydziale Filozoficznym u profesorów: Włodzimierza Demetrykiewicza – prehistorię, Piotra Bieńkowskiego – archeologię klasyczną, Juliana Talko-Hryniewiczza – antropologię, Jana Rozwadowskiego i Kazimierza Nitscha – językoznawstwo, Franciszka Bujaka – historię społeczno-gospodarczą i u Ludwika Sawickiego – antropogeografię. Za udział w tzw. „Zimmermanniady”¹ otrzymał *consilium abeundi* (porada opuszczenia

¹ „Zimmermanniada” – protest studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1911 r. przeciwko utworzeniu katedry socjologii chrześcijańskiej i powołaniu na nią ks. dra Kazimierza Zimmermanna z Poznania, a przede wszystkim powierzenie mu wykładów dla całej młodzieży akademickiej (tzw. publicum). Zrywanie wykładów ks. Zimmermanna spowodowało zamieszki, strajki,

Ryc. 1. Roman Jakimowicz w latach powojennych

Fig. 1. Roman Jakimowicz in the post-war years

uniwersytetu). W związku z tym następny rok akademicki 1913/14 Jakimowicz spędził w Pradze studiując w Lubora Niederlego; pod jego kierunkiem rozpoczął też opracowywanie dysertacji doktorskiej pt. *O kulturze poli popelnicových v Polsku*. Ponadto Jakimowicz odbywał w Pradze praktykę muzealną pod kierunkiem dra Albina Stockiego, świeżo mianowanego dyrektora Działu Przedhistorycznego Muzeum Narodowego, gdzie zaznajomił się m.in. z konserwacją wykopalisk (zabytków ?), administracją muzealną i katalogowaniem zbiorów; brał też udział w pracach terenowych.

Wybuch I wojny światowej w 1914 roku zastał Jakimowicza na badaniach terenowych w Polsce; przerwał jego studia w Pradze, gdzie zginęły też materiały i nie dokończony rękopis pracy doktorskiej. Roman Jakimowicz osiadł

---

interwencję policji i wojska oraz postępowanie dyscyplinarne, w wyniku którego ponad 200 studentów otrzymało naganę „cum consilium abeundi”. Por. St. Konarski „*Zimmermanniada*” w *Uniwersytecie Jagiellońskim (1910-1911)*, [w:] *Postępowe tradycje młodzieży akademickiej w Krakowie*, opracowali: H. Dobrowolski, M. Frančic, St. Konarski, Kraków 1962, s. 135-204.

w Warszawie, gdzie w 1915 roku został zatrudniony na stanowisku asystenta w Dziale Archeologicznym Pracowni Antropologicznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i zajmował je do końca 1918 roku, a w 1916 roku został kustoszem Muzeum Krajoznawczego w Warszawie i zajmował to stanowisko do wiosny 1920 roku, tzn. do momentu zlikwidowania muzeum i przekazania zbiorów do odpowiednich muzeów. W pierwszych latach warszawskich Jakimowicz był prelegentem w Sekcji Zajęć Pozaszkolnych Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, wykladał też na Kursach dla Dorosłych Miasta Stołecznego Warszawy i na Uniwersytecie Powszechnym. Od 1 stycznia 1919 roku Jakimowicz został kustoszem Działu Wykopalisk w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie i pełnił te obowiązki honorowo do 1930 roku, do chwili przekazania tego działu do Państwowego Muzeum Archeologicznego.

Dnia 9 grudnia 1919 roku Roman Jakimowicz doktoryzował się na Uniwersytecie Jagiellońskim u W. Demetrykiewicza na podstawie pracy *O kulturze i ludzie cmentarzysk rządowych w Polsce*. Praca ta stale uzupełniana nowymi materiałami zginęła wraz z całą biblioteką i warsztatem naukowym profesora podczas II wojny światowej.

W marcu 1920 roku Roman Jakimowicz został powołany przez Wydział Nauki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na stanowisko państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych okręgu północnowarszawskiego i członka Prezydium Grona Konserwatorów Zabytków Przedhistorycznych, gdzie pełnił funkcję sekretarza. Działalność na tym stanowisku przerwana została odbywaniem (I VIII – 31 XII 1920 r.) ochotniczej służby wojskowej.

W 1923 roku Ministerstwo WRiOP zleciło R. Jakimowiczowi zorganizowanie Państwowego Muzeum Archeologicznego, a w 1924 roku mianowało go kierownikiem Grona Konserwatorów Zabytków Przedhistorycznych. W 1926 roku, po wielu trudach, udało się Jakimowiczowi pozyskać dla PMA pomieszczenie w zdewastowanym i wymagającym kapitalnego remontu gmachu byłej „Podchorążówki” z 1930 roku w Parku Łazienkowskim; dzięki posiadaniu lokalu sytuacja prawna Państwowego Muzeum Archeologicznego mogła zostać unormowana, co nastąpiło w 1928 roku, a od 1 kwietnia 1929 r. Roman Jakimowicz został mianowany dyrektorem zorganizowanego przez siebie muzeum.

W marcu 1934 roku Jakimowicz habilitował się u prof. Józefa Kostrzewskiego na Uniwersytecie Poznańskim na podstawie dorobku naukowego. W następnym roku akademickim rozpoczął tam wykłady, dojeżdżając z Warszawy; niestety, ze względu na liczne obowiązki w muzeum i konserwatorskie w terenie wykładał tylko przez jeden semestr.

Działalność Jakimowicza jako dyrektora muzeum i konserwatora zabytków była bardzo wielostronna. Do statutowych zadań PMA należało przecież nie tylko gromadzenie zabytków, ale również konserwacja i ochrona zabytków

przedhistorycznych w całej Polsce, prowadzenie prac wykopaliskowych, opracowanie materiału zabytkowego, gromadzenie księgozbioru (w 1936 r. liczył on 6726 tomów), publikowanie prac naukowych i popularyzatorskich, z czym związana była działalność wydawnicza (organem PMA były „Wiadomości Archeologiczne”, a Jakimowicz był redaktorem 10 tomów – od VII do XVI), dalej współdziałanie z pokrewnymi instytucjami w kraju i za granicą – dość wspomnieć, że Jakimowicz nawiązał kontakt i wymianę wydawnictw z około 400 instytucjami w kraju i za granicą. Wreszcie ważnym elementem działalności była praca oświatowa i popularyzatorska. Zadania te w 1936 r. spoczywały na barkach 17 osób – 6 pracowników naukowych łącznie z dyrektorem i 11 pracownikach administracyjno-technicznych. Zbiory liczyły już wówczas około 140 000 zabytków, a powstały one nie tylko z szybko narastającego materiału wydobytego w trakcie prac wykopaliskowych i ratunkowych, ale także z kolekcji – tak prywatnych, jak i znajdujących się w rozmaitych muzeach i instytucjach kulturalnych, np. Muzeum Rolnictwa i Przemysłu w Warszawie, Muzeum w Rapperswilu w Szwajcarii, Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Warszawie i w Łodzi. Według Zdzisława Rajewskiego liczba zabytków w 1939 roku mogła wynosić około 250 000, nie licząc materiałów znajdujących się w Krzemionkach Opatowskich. Bogactwo i wartość naukową zbiorów PMA podziwiali w 1939 roku nawet niemieccy okupanci i ... postarali się szybko wywieźć je lub zniszczyć.

Roman Jakimowicz kierował nie tylko administracją i sprawami naukowymi muzeum, ale miał dużo innych obowiązków związanych ze swym urzędem konserwatora. Czuwał on nad ochroną zabytków w całej Polsce, brał czynny udział w przygotowywaniu ustaw i rozporządzeń, uczestniczył w licznych konferencjach, do tego dochodziły częste wyjazdy związane z ratowaniem zabytków w terenie i opieką nad muzeami prowincjonalnymi. Do szczególnych zasług Jakimowicza należy stworzenie kilku rezerwatów archeologicznych; pierwsze miejsce zajmuje oczywiście jedyny w swoim rodzaju w Europie obiekt – neolityczne kopalnie krzemienia w Krzemionkach Opatowskich. Rezerwat ten obejmował ponad 16 ha z 24 ha całego obszaru kopalń i stanowił własność PMA. Spośród pozostałych obiektów wymienić trzeba grobowiec megalityczny w Wietrzychowicach pod Koninem, kilka grodzisk; nie można też pominąć uratowania od dewastacji jaskiń ojcowskich.

Dużo czasu poświęcił również Jakimowicz inwentaryzacji wczesnośredniowiecznych grodzisk mazowieckich i śląskich. Prowadził też przy współudziale młodszych pracowników PMA systematyczne badania wykopaliskowe na grodziskach w Lubomi na Górnym Śląsku i Dawidgródku na Polesiu, na cmentarzyskach w Końskich w województwie kieleckim i w Żwirblach na Wileńszczyźnie, a także na stanowisku neolitycznym w Złotej koło Sandomierza i osadzie kultury łużyckiej w Orchowie pow. Łask.

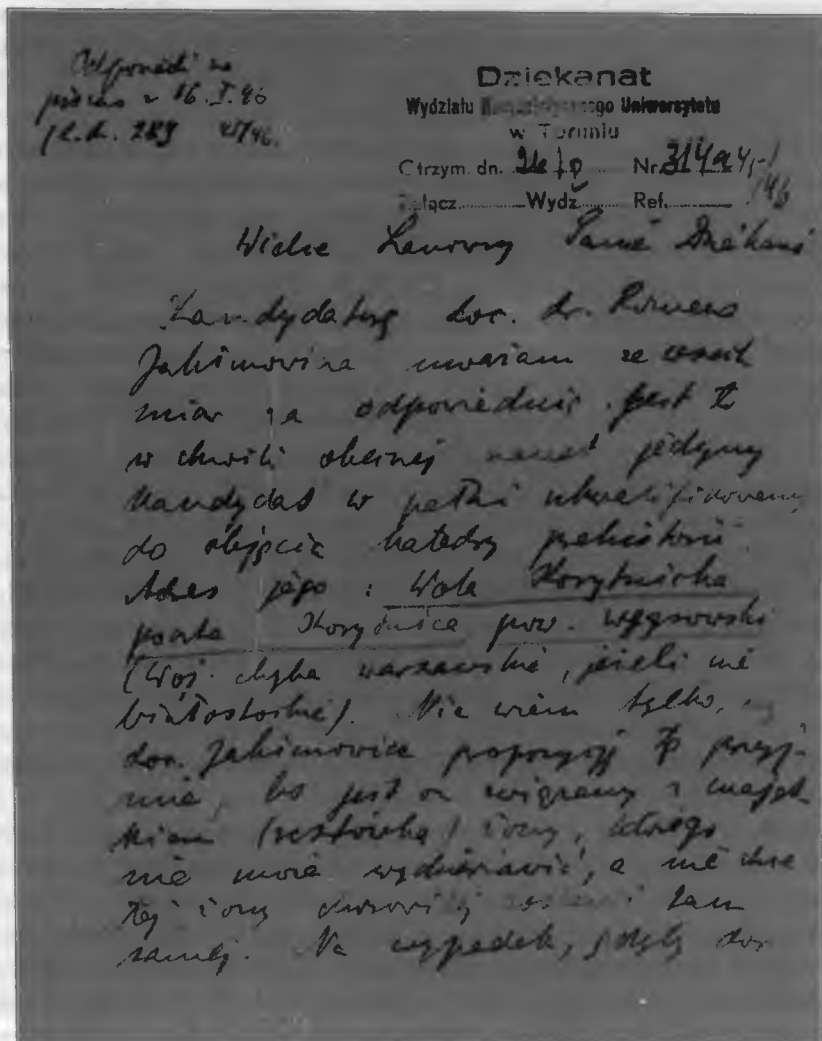
Poza tym Roman Jakimowicz brał czynny udział w licznych zjazdach i kongresach, na których przedstawiał wyniki swoich studiów, a mianowicie na II Kongresie Archeologów Bałtyckich w Rydze w 1930 roku, na VI Międzynarodowym Kongresie Archeologicznym w Berlinie w 1939 roku, na zjazdach prehistoryków polskich, na IV i VI Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich, na Zjeździe Związku Muzeów Polskich.

W celach popularyzatorskich Jakimowicz organizował działy przedhistoryczne na różnych wystawach ogólnych i regionalnych, wystawy objazdowe, (np. wystawę objazdową w pociągu), urządzał popularne wykłady i kursy dla nauczycielstwa. Popularyzacji służyło również założone przez niego w 1936 roku Stowarzyszenie Przyjaciół Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Jako najcenniejsze osiągnięcie z zakresu popularyzacji uważa się obszerną broszurę pt. *Kultura Śląska w zaraniu dziejów*, dającą po raz pierwszy syntetyczny obraz kultury polskiej w tej dzielnicy w okresie wczesnośredniowiecznym i jednocześnie prostującą twierdzenia propagandy niemieckiej. Mówiąc o działalności popularyzacyjnej nie można pominąć wkładu Jakimowicza w prace Polskiego Towarzystwa Prehistorycznego, do którego wstąpił wkrótce po jego założeniu i przez długie lata aż do śmierci pełnił funkcję wiceprezesa.

Poza tym był on czynnym członkiem wielu towarzystw i instytucji naukowych: Komisji Fizjograficznej, a później Antropologiczno-Archeologicznej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Komisji Fizjograficznej Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Komisji Prehistorycznej i Komisji Atlasu Historycznego Polskiej Akademii Umiejętności, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Instytutu Zachodnio-Słowiańskiego, Instytutu Bałtyckiego, Towarzystwa Naukowego Toruńskiego oraz honorowym członkiem Towarzystwa Numizmatycznego w Bukareszcie.

Wybuch II wojny światowej zastał Jakimowicza w Warszawie, której nie opuścił i podczas oblężenia – mimo wielu niebezpieczeństw – doglądał zbiorów muzealnych. W związku z ukryciem złotego medalionu rzymskiego z Boroszyca został on oskarżony o sabotaż i w listopadzie oraz w grudniu 1939 roku był indagowany i przetrzymywany przez Gestapo; w rezultacie uratowany został przez tłumaczy – kustosa Muzeum Narodowego dra Morawińskiego i dyrektora Stanisława Lorentza. Starania Jakimowicza o zdjęcie pieczęci SS z gmachu PMA i możliwość zaopiekowania się resztą zbiorów pozostałą po rabunku zostały w styczniu 1940 roku uwieńczone powodzeniem; jednakże pod warunkiem, że opiekunem zbiorów zostanie pracownik naukowy muzeum wskazany przez dyrektora. Jakimowicz zlecił tę misję doc. drowi Konradowi Jażdżewskiemu. Jednocześnie Jakimowicz został od 1 lutego 1940 roku faktycznie i formalnie usunięty ze stanowiska z zakazem wstępu do muzeum pod karą śmierci.

Od maja 1940 do października 1946 roku Roman Jakimowicz przebywał we wsi Wola Korycka w pow. węgrowskim pracując na roli. Przez cały czas

okupacji dom jego stanowił schronienie dla wszystkich, którym groziło niebezpieczeństwo – tak dla oficerów polskich, jak i dla innych osób. W okresie likwidacji getta w Węgrowie przebywało w jego domu około 20 osób, a 3 kobiety przez dwa i pół roku. Poza tym Jakimowicz dostarczał metryki chrześcijańskie dla dzieci żydowskich oraz brał czynny udział w sabotowaniu zarządzeń okupantów. Do stałego zagrożenia z powodu ukrywania ludzi,

Jakimowiciu proponuję na
 przyjęcie, podług możliwości
 byłoby powołanie wybitnych
 elewanych do Witaldowi Hens-
lowi (obecnie w Poznaniu), który
 w r. m. wybitnie zastępował profesora
 w Univ. Parisk. w Lublina.

 Z tego wyraz prawdziwej
 powierzone do A. Len. Pana Biał-
kan
 Szczerze oddam
 J. Kostrzewski

Ryc. 2. Pismo prof. Józefa Kostrzewskiego w sprawie kandydatury Romana Jakimowicza na Katedrę Prehistorii w Uniwersytecie Toruńskim

Fig. 2. The letter of Professor Józef Kostrzewski on the candidature of Roman Jakimowicz for the Chair of Prehistory of the University of Toruń

kłopotów materialnych i ciężkiej pracy na roli, do której nie był przyzwyczajony, doszła jeszcze długoletnia opieka nad obłożnie chorą żoną Zofią z Małkowskich².

Po wyzwoleniu sytuacja Jakimowicza była nadal bardzo ciężka. W Warszawie wszystko uległo zniszczeniu – zarówno ukochane muzeum, jak

² Roman Jakimowicz był dwukrotnie żonaty – 6 maja 1916 r. zawarł związek małżeński z Zofią Małkowską, chemiczką, nauczycielką, a później st. asystentką w Zakładzie Chemii Nieorganicznej Politechniki Warszawskiej, która dzieliła zainteresowania męża, uczestniczyła w badaniach wykopaliskowych i opracowaniu zabytków. Zmarła 4 X 1946 r. (J. Filip, *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*, Prag 1966, t. 1, s. 548). Powtórnie ożenił się 27 marca 1948 r. z Janiną Lichomską, nauczycielką, którą poznał na wykopaliskach w Myśliborzu. (Akta osobowe Romana Jakimowicza – Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika).

Dr Antoni Janina Władysław Karwan
 mego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
w Toruniu.

Zaprosił na propozycję objęcia Katedry Prehistorii przedstawi-
 łem sobie otwarcie kilka dni temu. Powiedziałem, że
 jest bardzo powścią, na przeszkodzie jednak do objęcia
 mego wdzięku wykładów stają moje rodzinne obowiązki i
 nie mogę przyjechać. Mógłbym na wsi i mieć coś do
 czynienia. Nie wiem czy nie mogę się zabrać, ale nie mam
 podjęcia, chyba że w Toruniu, ponieważ nie mam czasu
 Muszę trochę spisać. Z pewnością w Toruniu nie ma
 tej ilości, którą potrzebuję na Uniwersytecie Mikołaja
 gdzie są inne stanowiska docenta, dlatego gdzieś muszę
 być o sobie. —

Gdyby zatem Toruniu nie było, musiałbym wyjechać do
 w Toruniu, ale wówczas bardzo ciężko byłoby
 przetrwać.

Wobec powyższego przedyskutowałem z moim przyjacielem
 bardzo o sobie i moim życiu, ponieważ muszę dojechać
 nie zabrać się w przyszłym tygodniu do Torunia. Jest to dla
 mnie bardzo ważne, gdyż w Toruniu w 1944 został zlikwidowany
 w Warszawie cały mój warsztat naukowy, jak również
 niemało cennych dokumentów. Dlatego muszę w Toruniu
 o sobie i w Toruniu, czy jest w Toruniu

i mieszkanie prywatne z całym warsztatem naukowym. Choroba żony sprawiła, że nadal mieszkał na wsi. Wprawdzie w połowie lutego 1946 roku uczony przyjął propozycję objęcia Katedry Prehistorii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (ryc. 2), ale z zachowanej korespondencji wynika (ryc. 3), że nie wyobrażał sobie przeniesienia się z żoną do Torunia i przekładał terminy przyjazdu. Dopiero po śmierci żony w październiku 1946 roku przeprowadził się do Torunia i rozpoczął organizowanie Zakładu Prehistorii (ryc. 4).

hotel profesorski, gdzie mieszkał byłby zamieszkał w ichojin
 w ubłocanym ciemnym i ciemnym, do czasu zamieszkał w ichojin
 mieszkał. Proszym również o korzystanie z ichojin wylądować
 o ile to jest możliwe.

Z tego powodu z tego powodu
 Roman Jakimowicz

Wskazania
 18. II. 46.
 w Warszawie

Ryc. 3. Pismo Romana Jakimowicza w związku z propozycją objęcia Katedry Archeologii Prehistorycznej w Uniwersytecie Toruńskim

Fig. 3. The letter of R. Jakimowicz on the proposal of taking the Chair of Prehistoric Archaeology at the University of Toruń

Tak więc II wojna światowa stanowiła cezurę w życiu zawodowym Romana Jakimowicza; nastąpiła nie tylko zmiana charakteru instytucji, w której podjął pracę – uniwersytet, ale również zmiana tematyki badań naukowych. Dlatego, zanim przejdę do okresu toruńskiego, przedstawię najpierw w najbardziej ogólnym zarysie problematykę, którą Jakimowicz zajmował się wcześniej.

Pierwsze prace drukowane z lat 1913-1915 to prace o tematyce antropologicznej; jednakże równocześnie ukazywały się też drobne publikacje materiałów archeologicznych pochodzących z jego poszukiwań terenowych. Bardzo wcześnie, bo przynajmniej od 1920 r., Jakimowicza interesowała kwestia pochodzenia ozdób srebrnych znajdujących w skarbach wczesnośredniowiecznych. Na podstawie materiału zebranego z obszaru Słowiańszczyzny

Ryc. 4. Wniosek o mianowanie Romana Jakimowicza profesorem nadzwyczajnym na Katedrze Archeologii Prehistorycznej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, podpisany przez dziekana – prof. dra Konrada Górskiego

Fig. 4. A proposal for nominating R. Jakimowicz Professor Extraordinary at the Prehistoric Archaeology Department of the Faculty of Humanities of the Mikołaj Kopernik University, signed by the Dean Professor Konrad Górski

oraz krajów Europy Północnej wyróżnił on kilkanaście odrębnych ośrodków produkcji ozdób srebrnych i twierdził, że większość ozdób to wyroby lokalne. Jednocześnie w wyniku studiów Jakimowicza w innym świetle ukazał się poziom przemysłu złotniczego i kultury artystycznej w Polsce i sąsiednich krajach słowiańskich w X i w XI wieku. Zagadnienie wpływów kultury polskiej na Rusi południowej rozpatrywał on m.in. w rozprawie pt. *Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii* opublikowanej w 1933 roku, w której to pracy Jakimowicz dał po raz pierwszy szczegółową

charakterystykę kultury Wołynia w okresie wczesnośredniowiecznym. Karol Górski, historyk mediewista napisał³ o niej następująco: „... jest to praca bardzo wnikliwa i rzucająca światło na zagadnienie zupełnie nie zbadane”. Kolejnym zagadnieniem, któremu Jakimowicz poświęcał wiele uwagi, było osadnictwo wczesnośredniowieczne. Tutaj wymieniłabym przede wszystkim studia na temat ekspansji mazowieckiej ku wschodowi, a mianowicie: *Kolonizacja mazowiecka na Rusi w zaraniu dziejów czy Wschodnia granica osadnictwa mazowieckiego w X i w XI wieku z Jaćwieżą i Rusią i zasięg kolonizacji mazowieckiej na wschodzie* (szkoda, że znane tylko w streszczeniach), a także całą działalność zmierzającą do opublikowania grodzisk, tzn. zbieranie materiałów, inwentaryzacja w terenie i badania wykopaliskowe. Fragment tej pracy – zakrojonej na wielką skalę – *Atlas grodzisk i zameczysk śląskich*, wydany wraz z Józefem Żurowskim, zdążył ukazać się w druku w 1939 roku.

Studia Jakimowicza – bądź to w postaci ogólniejszej, bądź drobniejszych analitycznych prac – zmierzały konsekwentnie do uzyskania syntezy kultury okresu wczesnośredniowiecznego. I rzeczywiście, syntetyczne ujęcie pt. *Okres wczesnohistoryczny* przedstawił on w zbiorowym dziele *Prehistoria ziem polskich*. Jest to jednocześnie podsumowanie stanu badań do 1939 roku i podstawa, z której startowano po wojnie do badań nad początkami państwa polskiego. Roman Jakimowicz podzielił okres wczesnohistoryczny na 2 podokresy: przedpiastowski (600-950) i wczesnopiastowski (950-1200). Układ obydwu części jest mniej więcej jednakowy, z tym że problematyka okresu wczesnopiastowskiego jest bardziej rozbudowana. Jakimowicz rozpoczyna obydwie rozdziały od zagadnień osadnictwa, a raczej jego form, przy czym rozwinięte są szczególnie rozważania na temat grodów – oprócz klasyfikacji typologicznej, charakterystyki budownictwa mieszkalnego i fortyfikacyjnego – autor sporo uwagi poświęcił genezie, funkcji i kierunkom rozwoju grodów. Dalej następuje charakterystyka cmentarzysk i obrządku pogrzebowego. W obydwu częściach rozbudowane jest zagadnienie ceramiki wczesnośredniowiecznej – przedstawiony został rozwój stosowanych technik garncarskich, klasyfikacja form i ornamentu, datowanie, podkreślone zostało zróżnicowanie lokalne, a zwłaszcza odmienność charakteru i form ceramiki z obszarów osadnictwa bałtyjskiego. Natomiast bardzo skromnie potraktowane zostało rolnictwo i rzemiosła oraz wyodrębnione wyroby metalowe – wyjątek stanowią ozdoby z okresu wczesnopiastowskiego. Okres przedpiastowski kończą polemiczne rozważania na temat stosunków etnicznych, przy czym autor opowiada się za bytnością Słowian w dorzeczu Wisły, Odry i Łaby przynajmniej od III wieku n.e. twierdząc, że ciągłość kultury słowiańskiej można tu udowodnić na podstawie źródeł archeologicznych. Okres wczesnopiastowski zawiera jeszcze obszernie przedstawiony problem skarbów, centrów, stosunków i szlaków

³ K. Górski, *Charakterystyka działalności naukowej Romana Jakimowicza*, maszynopis (Akta osobowe Romana Jakimowicza – Archiwum UMK).

handlowych oraz wpływów stylistycznych. Tę część kończy charakterystyka poszczególnych, wyodrębniających się pod względem kulturowym dzielnic, a mianowicie: Wielkopolski, Pomorza (z podziałem na 3 grupy), Mazowsza wraz Podlasiem, Małopolski, Śląska, wschodniej części obszaru Rzeczypospolitej zajmowanej przez plemiona wschodniosłowiańskie, Wołynia i ziem zamieszkałych przez plemiona bałtyjskie. Obejmując całość dokonań tego badacza uderza nierównomierność w potraktowaniu poszczególnych kwestii, co spowodowane było ówczesnym stanem badań, zarówno terenowych, jak studiów nad określonymi zagadnieniami. Tak więc *Okres wczesnohistoryczny* jest dość dokładnym odzwierciedleniem szczegółowych studiów przeprowadzonych wcześniej przez autora. Od napisania tej pracy mija dokładnie 50 lat i z punktu widzenia historii nauki byłoby interesujące prześledzenie, co i w jakiej postaci pozostało do dzisiaj aktualne.

Zainteresowania Jakimowicza nie ograniczały się jednak tylko do wczesnego średniowiecza; zajmował się on także wschodnim zasięgiem kultury łżyckiej, zagadnieniem praojczyzny Słowian, numizmatyką od okresu rzymskiego aż po wiek XVI. Nie można pominąć licznych artykułów Jakimowicza na temat ochrony zabytków, muzealnictwa, organizacji nauki, recenzji, i wreszcie prac popularyzatorskich.

Zanim Roman Jakimowicz przyjął propozycję toruńską, czterokrotnie odmówił objęcia katedry uniwersyteckiej: w 1936 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim, w 1938 r. na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie i dwukrotnie (w 1944 i 1945 r.) na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu został zaangażowany od 1 czerwca 1946 roku w stopniu profesora nadzwyczajnego, a jesienią tego roku rozpoczął od podstaw organizowanie Zakładu Prehistorycznego. Toruń w dziedzinie archeologii przedstawiał wtedy pustynię, a raczej rumowisko. Zbiory muzealne były częściowo zdewastowane i brakowało dokumentacji; wtedy zaczęto je przenosić po trochu do ratusza w miarę adaptowania pomieszczeń. Ochrona zabytków w terenie wymagała natychmiastowej akcji (ryc. 5, 6), a opracowanie wniosków dla Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na temat, co należy wciągnąć do Państwowego Inwentarza Zabytków, a co wyłączyć z użytkowania – było sprawą palącą. Księgozbiór biblioteki uniwersyteckiej był w trakcie katalogowania, a Książnica Miejska nie posiadała zbyt wielu dzieł z zakresu archeologii. Do początku 1947 roku Profesor zdążył zebrać około 200 tomów, a do momentu jego śmierci księgozbiór Zakładu Prehistorycznego powiększył się do 770 tomów, co w porównaniu z niektórymi zakładami filologicznymi, liczącymi wtedy około 1000-2000 tomów, było sporym osiągnięciem.

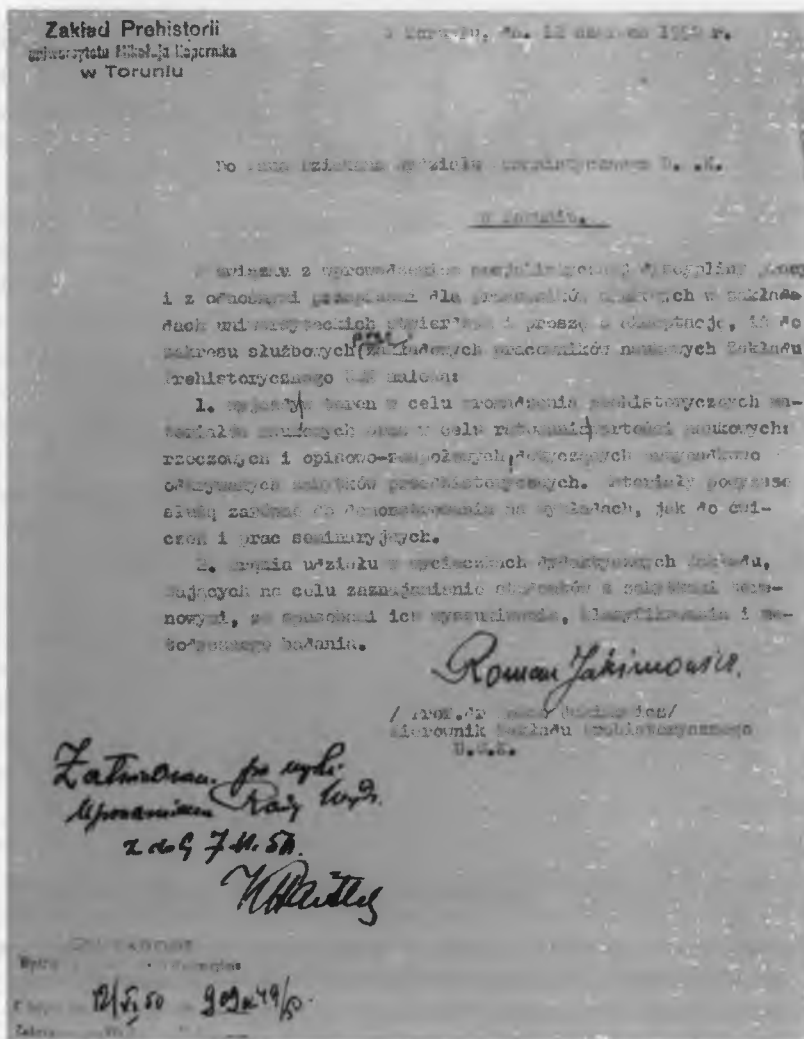
W takich warunkach Roman Jakimowicz rozpoczął działalność dydaktyczną. W pierwszych dwóch latach, oprócz podstawowego wykładu z prehistorii,

Ryc. 5. Pismo prorektora UMK z dnia 29 lipca 1947 r. w sprawie badań terenowych prof. Jakimowicza na terenie województwa szczecińskiego i pomorskiego

Fig. 5. The letter of vice-rector of the Mikołaj Kopernik University of July 29th, 1947, on field research conducted by Prof. Jakimowicz on the territory of Szczecin and Pomerania voivodships

Profesor wygłaszał wykłady monograficzne poświęcone aktualnym i bardzo pilnym potrzebom, a mianowicie: w roku akademickim 1946/47 „Badanie nad ochroną zabytków prehistorycznych” – wykład połączony z badaniami powierzchniowymi i ratunkowymi w terenie. W roku 1947/48 – „Nauczanie prehistorii w szkole” – temat ten powtórzył też na Toruńskim Kursie Wakacyjnym dla nauczycieli kwalifikowanych (do programu szkół podstawowych wrowadzano wówczas prahistorię, ale nauczyciele nie byli do tego przygotowani, nie było też odpowiednich, ani w dostatecznej ilości, podręczników). W latach 1947-1950 Profesor przygotował cykl wykładów na temat pradziejów Pomorza i byłych Prus Wschodnich, przy czym punkt ciężkości przenosił się stopniowo na zagadnienia pradziejów krajów wschodniobałtyc-

Ryc. 6. Pismo prof. Jakimowicza z dnia 12 czerwca 1950 r. w sprawie zakresu obowiązków służbowych pracowników Zakładu Prehistorii UMK

Fig. 6. The letter of Prof. Jakimowicz of June 12th, 1950, on the range of official duties of the workers of the Prehistory Department of the Mikolaj Kopernik University

kich. Od roku akademickiego 1948/49 Profesor rozpoczął wykłady na temat sztuki prehistorycznej przeznaczone przede wszystkim dla historyków sztuki i podjęte na ich życzenie. W 1949/50 roku Jakimowicz ogłosił kolejny wykład monograficzny pt. „Kultura Polski w świetle wykopalisk w ciągu pierwszych dwunastu wieków naszej ery” oraz „Pradzieje ziem słowiańskich” z myślą o studentach historii. Ćwiczenia prowadzili Helena i Włodzimierz Hołubowiczowie, a W. Hołubowicz ponadto zajęcia z zakresu metodyki i technik

wykopaliskowych, które to zagadnienia były wówczas żywo dyskutowane. We wspomnieniach ówczesnych studentów historii sztuki i historii⁴ profesor Jakimowicz pozostał jako człowiek bezpośredni i zycziwy i – co podkreślała większość moich rozmówców – ubierający się swobodnie (brak krawata i wyłożony kołnierzyk koszuli), co wtedy było raczej rzadko spotykane wśród profesorów uniwersytetu. Również egzamin wspomniany był miło, chociaż – jak wynika z protokołów egzaminacyjnych – Profesor z reguły stawiał stopień dostateczny, często z plusem lub minusem; tylko jedna osoba otrzymała stopień bardzo dobry, a dwie osoby – dobry. Profesor Jakimowicz wypromował jednego doktora – Włodzimierza Hołubowicza na podstawie pracy pt. *Studia nad metodami badania warstw kulturowych w prehistorii polskiej* w 1948 r. i jednego magistra – Bonifacego Zielonkę na podstawie pracy pt. *Prehistoria powiatu wyrzyskiego – inwentaryzacja zabytków w terenie* w 1950 roku.

W okresie międzywojennym Roman Jakimowicz brał czynny udział w pracach Komisji Archeologicznej Instytutu Bałtyckiego w Toruniu – przede wszystkim w zakresie programu jej działania. Postulował on zorganizowanie Archiwum Pomorskich Zabytków Prehistorycznych, podając jednocześnie ogólny projekt jego realizacji. Archiwum winno się składać z 3 szeregów kartotek: 1. szereg – kartoteka zasadnicza, zawierająca wszelkie dane o stanowisku i inwentarzu z rysunkami i fotografiami ułożona według kultur; 2. szereg – kartoteka alfabetyczna według miejscowości zawierająca sumaryczne dane z odniesieniem do kartoteki głównej; 3. szereg – kartoteka poszczególnych typów zabytków. Drugim ważnym postulatem było nawiązanie współpracy z archeologami krajów bałtyckich w celu opracowania wzajemnych stosunków między poszczególnymi krajami, ludami i kulturami oraz wymiany informacji. W związku z tym Jakimowicz zaproponował na członków zagranicznych Instytutu Bałtyckiego i wciągnięcie do współpracy po jednym przedstawicielu z poszczególnych państw: z Finlandii – prof. Talgrena, ze Szwecji – doc. dra Birgera Nermana, z Estonii – prof. Moora, z Łotwy – prof. Balodisa, z Prus Wschodnich – dra C. Engela, prof. Instytutu Herdera w Rydze, z Danii – dra Broholma, z Norwegii – prof. J. Brønsteda, z Anglii – prof. Gordona Childe’a, z Niemiec – prof. Schwantesa z Kilonii. Poza tym Jakimowicz nie zajmował się wówczas tematyką pomorską ani w swoich studiach, ani w badaniach terenowych. Toteż kiedy znalazł się w Toruniu, musiał zapoznać się z problematyką badawczą tego obszaru.

Profesor sformułował zadania ośrodka prahistorycznego w Toruniu wysuwając na pierwszy plan badania: 1) starszej fazy kultury prasłowiańskiej zwanej kulturą łużycką; 2) kultury słowiańskiej okresu wczesnohistorycznego od VI-XII w. i wzajemnych oddziaływań skandynawskich, głównie wikińskich

⁴ Wszystkim osobom, które udzielały mi informacji, a zwłaszcza Panom Profesorom Zygmuntovi Kruszelnickiemu i Marianowi Arsyńskiemu składam w tym miejscu serdeczne podziękowania.

– w odniesieniu do tego zagadnienia Jakimowicz przedstawił program badawczy, m.in. przygotowanie atlasu wczesnohistorycznego Pomorza; 3) badanie wzajemnych stosunków pomorsko-pruskich w zaraniu dziejów i wcześniej, i wzajemnych oddziaływań tych kultur na siebie; 4) w związku z tymi zamierzeniami Profesor postulował konieczność opracowania wyczerpującej bibliografii prahistorycznej Pomorza; 5) wytyczając kierunki badań archeologicznych na Pomorzu nie zapomniał on o Toruniu. Dnia 2 lipca 1947 roku z inicjatywy Romana Jakimowicza powołano w Toruniu Oddział Polskiego Towarzystwa Prehistorycznego, a na zebraniu organizacyjnym uczony wygłosił referat pt. *Drogi wiodące do poznania początków Torunia*. W protokole czytamy: „Prelegent wyróżnił trzy zasadnicze zagadnienia, które należy postawić i zbadać rozpatrując początki Torunia. Są to: 1. Toruń przedkrzyżacki; 2. Toruń – zamek Zakonu; 3. Toruń – miasto lokowane”. Dalej następuje omówienie źródeł pisanych, archeologicznych, językowych i topografii.

Jednakże początkowo Profesor najwięcej uwagi poświęcił pracom związanym z atlasem. Jego artykuł z 1947 roku na ten temat zawiera krytyczny przegląd kartograficznych ujęć zagadnień wczesnohistorycznej Polski, a w tym Pomorza (m. in. świetna ocena materiału źródłowego i ujęć kartograficznych pracy Władysława Łęgi). Dalej przedstawiona została złożona problematyka wczesnohistoryczna Pomorza i konkretny program badań. Założenia atlasu były bardzo ambitne, mianowicie dostarczenie bazy dla uzyskania możliwie pełnego obrazu Pomorza słowiańskiego na podstawie wszelkich danych: archeologicznych, historycznych, językowych, fizjograficznych. Prace nad atlasem rozpoczęto od terenowych badań inwentaryzacyjnych i weryfikacyjnych na ziemi chełmińskiej (ponad 20 grodzisk); poza tym Profesor prowadził systematyczną inwentaryzację obiektów archeologicznych powiatu myśliborskiego. Niezależnie od inwentaryzacji grodzisk rozpoczął on inwentaryzację wszelkich zabytków archeologicznych Pomorza. Do 31 grudnia 1950 roku wykonano 1045 kart inwentarzowych. Poza tym Roman Jakimowicz postulował również konieczność rozpoczęcia studiów nad problemem pogranicza polsko-pomorskiego i obronności doliny Noteci. Jako pracę przygotowawczą do tego tematu należy traktować rozprawę magisterską B. Zielonki, której trwałą wartością jest zinwentaryzowanie w terenie stanowisk archeologicznych i określenia chronologiczne tychże w powiecie wyrzyskim.

Jak wiadomo, zagadnieniem kultur bałtyjskich, m.in. Jaćwieży, Profesor zajmował się już przed wojną, a teraz wrócił do tego tematu w nieco innym aspekcie: stosunków z Pomorzem. Problematykę pomorsko-bałtyjską poruszał on w wykładach uniwersyteckich. Natomiast w pracy zbiorowej pt. *Warmia i Mazury* znajduje się rozdział pióra Jakimowicza (ukazał się pośmiertnie) pt. *Pradzieje człowieka*. We wnioskach końcowych, w lapidarnym skrócie przedstawione zostały istotne momenty i cechy rozwoju kulturowego tych krain świadczące o znajomości i przemysłeniu kwestii: 1) stałe opóźnienie rozwoju

kulturowego; 2) kontrast między częścią zachodnią (tj. między Wisłą a Pasłęką) ciężącą ku Pomorzu, a częścią wschodnią podlegającą wpływom z obszaru Litwy i Łotwy; 3) ścieranie się tych dwóch prądów kulturowych doprowadziło w okresie wczesnohistorycznym do spruszczenia (zbaltyzowania) części zachodniej.

Niewątpliwie najobszerniejszym studium napisanym w Toruniu była *Kasztelania kołobrzaska w świetle badań topograficznych i poszukiwań archeologicznych* zreferowana w czerwcu 1949 roku na posiedzeniu Wydziału I TNT. Ponieważ praca ta zaginęła i znane jest jedynie jej 8-stronicowe streszczenie opublikowane w wydawnictwie niearcheologicznym, więc poświęcę jej kilka zdań, tym bardziej że charakteryzuje ona doskonale sposób ujmowania i rozwiązywania zagadnień, a także w pewnym sensie sposoby postępowania badawczego Romana Jakimowicza. „Praca zajmuje się rozpatrzeniem na ograniczonym odcinku przestrzennym zagadnienia osadnictwa w jego związku i zależności od warunków przyrodzonych”. Składa się ona z ośmiu rozdziałów i aneksu w postaci „słownika geograficzno-historycznego wszystkich miejscowości, [...]”. Słownik zawiera zasadnicze dane rzeczowe dla każdej osady, wykaz źródeł i literaturę. Słownik tworzy podstawę rzeczową całej pracy. Rozdział I – [...] podaje przegląd krytyczny literatury historycznej, dotyczącej początków grodu kołobrzaskiego i kasztelanii. Rozdział II – ustalenie położenia słowiańskiego, przedlokacyjnego grodu kołobrzaskiego. Na podstawie analizy topograficznej [...], kształtu i wielkości grodziska, znalezisk datujących i przekazów historycznych ustalam jego położenie na grodzisku Altstadt – Stare Miasto (Budziszewo). Rozdział III – omawia charakter grodu kołobrzaskiego z punktu widzenia historycznego”. W rozdziale IV, pt. *Kasztelania kołobrzaska* – autor przeprowadza analizę osadnictwa wczesnohistorycznego, jego zasięgu, pustek osadniczych i warunków fizjograficznych. Rozdział V ukazuje zagadnienia osadnictwa na podstawie przekazów historycznych. Rozdział VI – „[...] rozpatruje osadnictwo wczesnohistoryczne na podstawie znalezisk z wieków VIII-XIII, a nie znajdujące odbicia w materiałach historycznych. Rozdział VII – [...] zawiera szczegółowy opis i analizę znanych dotychczas grodzisk na badanym obszarze wraz z widokami i planami. [...] Z mapy grodzisk wynika, iż Kołobrzeg był otoczony dwiema liniami grodów tworzących w przybliżeniu półkola. Rozdział VIII – [...] rozpatruje osadnictwo słowiańskie w oparciu o odmienny i niewdzięczny materiał źródłowy, a mianowicie nazwy miejscowe i ich przypuszczalny wiek”.

Działalność Romana Jakimowicza, koncentrująca się od dawna na pograniczu pradziejów i wczesnego średniowiecza, wnosi – jak pisał Karol Górski – „umiejętność wiązania metod prehistorycznych z badaniami numizmatycznymi i metodą geograficzno-historyczną. [...] nie ogranicza się on do ciasnej specjalizacji, a niejednokrotnie sięga do zagadnień o wielkiej doniosłości dziejowej, dając rozwiązania nowe, oryginalne i ujęte bardzo krytycznie”. Toteż

spośród prahistoryków polskich po II wojnie światowej był on niewątpliwie najlepiej przygotowany do podjęcia badań nad początkami państwa polskiego. Profesor Jakimowicz włączył się do tego wielkiego przedsięwzięcia naukowego podejmując się w 1949 roku kierowania pracami wykopaliskowymi w Kruszewicy.

Niestety, wszystkie zainicjowane przez profesora Romana Jakimowicza i pomyślnie rozwijające się badania przerwała nagła śmierć w dniu 21 stycznia 1951 roku.

BIBLIOGRAFIA PRAC ROMANA JAKIMOWICZA

zestawiła Bożena Kienig-Nowak

1. *Czaszki i kości długie z kurhanu w Kowarach*, Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III, 6, 1919, z. 5, s. 382-388.
2. *Nordická jama kulturni*, Památky Archeologické, 26, 1914, s. 166-167, rys. 1.
3. *Materiał osteologiczny z cmentarzyska w Niewiadomej na Podlasiu*, Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział III, 7, 1915, z. 5, s. 353-359.
4. *Nierozzerwalny związek między archeologią przedhistoryczną a etnografią współczesną*, Wisła, 20, 1916/1917, z. 1-2, s. 31-40.
5. Rec.: Semkowicz Władysław, *Przysięga na Słońce. Studium prawno-etnologiczne*, Kraków 1916, 74 s., Wisła, 20, 1916/1917.
6. *Warszawa i jej okolice w czasach przedhistorycznych*, Warszawa, Pol. T-wo Krajozn., 1916, 21 s., 1 mapa, 4 rys., Historia Warszawy nr 2.
7. *Neolitická jama sidelní w Kamyku*, Památky Archeologické, 29, 1917.
8. *Życie ludzi przedhistorycznych*, Warszawa, Pol. T-wo Krajozn., 1919, 16 s., Pogadanki z przeźrocami, nr 4.
9. *Prehistoria a numizmatyka*, Wiad.Num.-Arch., 9, 1920, s. 106-108.
10. Rec.: Przegląd Archeologiczny, R. 1: 1919, z. 1-2, Wiad.Num.-Arch., 9, 1920, s. 46-50.
11. *Zbiór wykopalisk przedhistorycznych w Muzeum Diecezjalnym w Sandomierzu*, Wiad.Arch., 5, 1920, s. 213-221, 1 tabl., 1 rys.
12. *Zbiór wykopalisk przedhistorycznych z Muzeum Piotrkowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego*, Wiad. Arch., 5, 1920, s. 56-64, 1 tabl.
13. *I Sprawozdanie z działalności Państwowego Urzędu Konserwatorskiego na okręg warszawski północny*, Wiad. Arch., 6, 1921, s. 145-156, 9 rys.
14. *Sprawozdanie z poszukiwań archeologicznych*, Archiwum Nauk Antropologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, 1, 1921, nr 2, 22 s., 5 tabl., rés.
15. *Sprawozdanie z działalności państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych na okręg warszawski za rok 1922*, Wiad. Arch., 8, 1923, s. 208-224, 28 rys.
16. Rec.: Albrecht Christoph, *Beitrag zur Kenntnis der slawischen Keramik auf Grund der Burgwallforschung im mittleren Saalegebiet*, Leipzig, Mannus-Bibliothek, 1923, 48 s., 3 tabl., 52 rys., Wiad. Arch., 9, 1925, s. 368-369.
17. Rec.: Seger Hans, *Schlesische Festungen aus der Bronzezeit*, Breslau, Schlesische Monatshefte, 1924, nr 1, s. 27-33, rys. 12, Wiad. Arch., 9, 1925.

18. *Sprawozdanie z działalności państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych okręgu warszawskiego za rok 1923*, Wiad. Arch., 9, 1925, s. 305-331, 15 rys.
19. *Wyjaśnienie (w sprawie naczynia i miecza z Brzezin)*, Wiad. Arch., 9, 1925, s. 303-304.
20. *Zabytki przedhistoryczne z okresu Rzeczypospolitej Polskiej w zbiorach rosyjskich*, Wiad. Arch., 9, 1925, s. 113-119, 2 rys.
21. *Jakimi drogami przyszły monety kufickie do Polski?*, Pamiętnik IV Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu, w 1925 r., Sekcja 6. A. Historyczne nauki pomocnicze, Lwów 1926, s. 1-2.
22. *Skarby srebrne wczesnośredniowieczne i znaczenie ich badania dla historii*, Wiad. Arch., 11, 1927, s. 8-11.
23. *Kultura Polski wczesnohistorycznej (z powodu „Archeologii Polski” prof. Antoniewicza)*, Prz. Arch., 4, 1928, z. 1, s. 139-162.
24. *Kurs prehistoryczny dla nauczycieli szkół podstawowych w Dukli*, ZOW, 3, 1928, s. 45-46.
25. *Wykopaliska przedhistoryczne na Suwalszczyźnie*, ZOW, 3, 1928, s. 41-42.
26. *Ochrona zabytków przedhistorycznych*, Wiad. Arch., 10, 1929, s. 1-26.
27. *Najpilniejsze potrzeby w zakresie prehistorii w Polsce*, Nauka Polska, 10, 1929, s. 259-265.
28. *Prehistoria Warszawy*, [w:] *Warszawa. Ku upamiętnieniu 10 lat samorządu stolicy w niepodległej Polsce 1918-1928*, Warszawa 1929, s. 2-8.
29. *Sprawozdanie z działalności państwowego konserwatora zabytków przedhistorycznych okręgu warszawskiego za lata 1924-1926*, Wiad. Arch., 10, 1929, s. 272-280.
30. *W sprawie miecza z Brzezin*, Wiad. Arch., 10, 1929, s. 166-167.
31. *Zygmunt Szmít (1895-1929). Życie i praca*, (nekr.), Wiad. Arch., 10, 1929, s. 301-311.
32. *Centralne Muzeum Archeologiczne w Warszawie*, Tygodnik Ilustrowany, 3, 1929, nr 1-2, s. 291.
33. *Pradzieje powiatu sochaczewskiego*, Materiały monograficzne województwa warszawskiego, 6, 1930, s. 15-28, 14 rys.
34. *Przyczynki do poznania ceramiki grodziskowej. Szkice prehistoryczne*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci prof. Włodzimierza Demetrykiewicza*, Poznań 1930, s. 340-362, 12 rys.
35. Rec.: *Seger Hans, Die schlesischen Silberfunde der spätslawischer Zeit*, Altschlesien, T. 2: 1930, s. 129-162, Slavia Occidentalis, 10, 1931, s. 376-387.
36. *Über die Herkunft der Hacksilberfunde*, [w:] *Congressus Secundus Archaeologorum Balticorum*, Riga 1931, s. 251-266, 4 tabl., 4 rys.
37. *Jak rozpoznać i chronić od zniszczenia zabytki przedhistoryczne*, Służba Nauce, 1, 1932, z. 1, s. 4-21, 16 rys.
38. *Odkopanie osady wczesnohistorycznej w Opolu*, ZOW, 7, 1932, s. 29-37, 2 rys.
39. *Polskie ustawodawstwo o ochronie zabytków przedhistorycznych*, Wiad. Arch., 11, 1932, s. 1-7.
40. *Wyprawa kijowska Chrobrego w świetle wykopalisk i badań topograficznych*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 37, 1932, z. 3, s. 27-31.
41. *Kopiec Krakusa na tle innych podobnych zabytków*, Ilustrowany Kurier Codzienny, 24, 1933, s. 11.
42. *O pochodzeniu ozdób srebrnych znajdujących w skarbach wczesnohistorycznych*, Wiad. Arch., 12, 1933, s. 103-136, 15 tabl.
43. *Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii. Próba ujęcia zagadnienia wczesnohistorycznego Wołynia*, Rocznik Wołyński, 3, 1933, s. 1-96, 1 mapa, 10 tabl. Odbitka: Równe, Związek Nauczycielstwa Polskiego, 1933, 96 s., 1 mapa, 10 tabl.
44. *Znalezisko starych monet w Okrzei*, Wiad. Num.-Arch., 14, 1933, s. 184.
45. Rec.: *Friedrich von Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde*, Berlin-Leipzig 1930, ss. XVI i 777, 28 tabl., Wiad. Num.-Arch., 15, 1934, s. 105-109.
46. *Skarb monet średniowiecznych z Sochaczewa*, Wiad. Num.-Arch., 15, 1934, s. 133.
47. *Sprawozdanie z badań wstępnych na grodzisku w Kuchelniańskim Lesie w 1933 r.*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 39, 1934, s. 27-28.

48. *Badania wstępne na grodzisku w Kuchelniańskim Lesie (Grabówce), w powiecie rybnickim*, Kraków, PAU, 1935, s. 12-36, 12 fot., 7 rys., 6 tabl., Wydawnictwa Śląskie PAU, Prace Prehistoryczne, nr 1.
49. *Grodzisko pod przełęczą Dukielską*, Wiad. Arch., 13, 1935, s. 173-174, 3 tabl.
50. *Kolonizacja mazowiecka na Rusi w zaraniu dziejów*, II Zjazd Prehistoryków Polskich w Krakowie, Streszczenie referatu. Poznań 1935, 2 s.
51. Rec.: Kowalenko Władysław, *Osadnictwo grodowe Wielkopolski wczesnohistorycznej*, Poznań; Nakł. Związku Obrony Kresów Zachodnich, 45 s., Wiad. Arch., 13, 1935, s. 332-335.
52. *Nowe dane o wschodnim zasięgu kultury lużyckiej a zagadnienie praojczyzny Słowian*, II Zjazd Prehistoryków Polskich w Krakowie, Poznań 1935, 2 s.
53. *Praca N. Bauera o grzywnach srebrnych i charakter grzywnien znalezionych w Rybiszkach*, Wiad. Num.-Arch., 16, 1935, s. 35-53.
54. *Skarb monet szwedzkich odnaleziony na Polesiu*, Wiad. Num.-Arch., 16, 1935, s. 132-134.
55. *Skarb srebrny z Koźlina na Wołyniu*, Prz. Arch., 5, 1935, s. 83-90, 6 rys.
56. *Sprawozdanie z badań grodziska w Kuchelniańskim Lesie (Grabówce) w roku 1934*, Kraków, PAU, 1935, s. 1-11, 3 tabl., Wydawnictwa Śląskie PAU, Prace Prehistoryczne, T. 1.
57. *Sprawozdanie z badań grodziska w Kuchelniańskim Lesie w 1934 r.*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 40, 1935, s. 313-318.
58. *Sprawozdanie z działalności Państwowego Muzeum Archeologicznego za rok 1927*, Wiad. Arch., 13, 1935, s. 213-232, 4 rys.
59. *Sprawozdanie z działalności Państwowego Muzeum Archeologicznego za rok 1928*, Wiad. Arch., 13, 1935, s. 232-278, 41 rys.
60. *Śp. Bohdan Janusz*, (nekr.), Wiad. Arch., 13, 1935, s. 313-318.
61. *Śp. Stanisław Jan Czarnowski*, (nekr.), Wiad. Arch., 13, 1935, s. 309-312.
62. *Wschodnia granica osadnictwa mazowieckiego z X i XI w. z Jaćwieżą i Rusią i zasięg kolonizacji mazowieckiej na Wschodzie*, Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie, 17-20 września 1935, Lwów 1935, s. 246-250.
63. *Wzajemny stosunek muzeów głównych i regionalnych w zakresie prehistorii*, Pamiętnik Muzealny, 5, 1935, 9 s. (odbitka).
64. *Znalezisko monet w Otwocku*, Wiad. Num.-Arch., 16, 1935, s. 134.
65. *Dział przedhistoryczny na Wystawie Świętokrzyskiej w Warszawie*, Komunikaty Związku Muzeów w Polsce, nr 20, 1936.
66. Rec.: Jodkowski Józef, *Grodzisko wolkowskie*, Grodno, Nakładem Muzeum Państwowego, 1925, 42 s., 18 tabl., Wiad. Arch., 14, 1936, s. 221-224.
67. *Kto był pochowany na Górze Zamkowej w Dawidgródku*, Słowo, 15, 1936, nr 351.
68. *Kultura Śląska w zaraniu dziejów w świetle wykopalisk*, Katowice, Kasa im. Mianowskiego, 1936, 35 s., 13 rys., Wydawnictwa Instytutu Śląskiego, Polski Śląsk, Odczyty i Rozprawy, nr 20.
69. *Państwowe Muzeum Archeologiczne, cele, organizacja i dotychczasowe dokonania*. Referat wygłoszony w 1936 r. na Zjeździe Związku Muzeów w Polsce, Wiad. Arch., 14, 1936, s. 204-218, 3 fot., 3 rys. Odbitka: Warszawa, PMA 1936, 15 s.
70. *Skarb monet arabskich znaleziony w Wielkopolsce*, Wiad. Num.-Arch., 17, 1936, s. 155.
71. *Skarb wczesnohistoryczny z Ldzania w pow. łaskim*, Wiad. Num.-Arch., 17, 1936, s. 78-87.
72. *Sprawozdanie z badań grodziska w Kuchelniańskim Lesie (Grabówce) w roku 1935*, Kraków, PAU 1936, s. 7-13, 3 tabl., Wydawnictwa Śląskie PAU, Prace Prehistoryczne, T. 2.
73. *Śp. Józef Żurowski*, (nekr.), Wiad. Arch., 14, 1936, s. 1-15, i fot.
74. *Śp. Józef Żurowski*, (nekr.), Przyroda i Technika, 3, 1936, s. 165-167, fot.
75. *Śp. Józef Żurowski*, (nekr.), Wiad. Num.-Arch., 17 1936, s. 137-142.
76. *Tajemnice Góry Zamkowej w Dawidgródku*, Kraków, Kurier Literacko-Naukowy, 1936, nr 51, s. 6, 7 rys.

77. *Tymczasowe sprawozdanie z badań grodziska lubomskiego w r. 1935*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 41, 1936, s. 277-279.
78. *Wystawa propagandowa prehistorii i ochrony zabytków przedhistorycznych*, Komunikaty Związku Muzeów w Polsce, nr 20, 1936.
79. *Compte-rendu provisoire der fouilles de Dawidgródek*, Bulletin de l' Académie Polonaise de Sciences et des Lettres, 1-2, 1937, nr 7-10, s. 106-116.
80. *Państwowe Muzeum Archeologiczne, organizacja, zadania, cele i dotychczasowe dokonania*, Pamiętnik Muzealny, 6, 1937, s. 27-30.
81. *Tymczasowe sprawozdanie z wykopalisk w Dawidgródce*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 42, 1937, s. 272-278.
82. *Znalezienie najstarszego grodu przedhistorycznego w Polsce*, Ilustrowany Kurier Codzienny, 1937, nr 105.
83. Rec.: *Festschrift zur Hundertjahrfeier des Museums Vorgeschichtlicher Altertümer in Kiel*, Neumünster i. H. 1936, 160 s., Baltic and Scandinavian Countries, 4, 1938, nr 3, s. 393-394.
84. Jakimowicz Roman, Kostrzewski Józef, *Badania prehistoryczne w województwie śląskim w latach 1935-1936*, Kraków, PAU 1938, s. 45-94, 5 tabl. 1 pl., Wydawnictwa Śląskie PAU, Prace Prehistoryczne, nr 3.
85. Rec.: Kowalenko Władysław, *Rola grodów w osadnictwie wczesnohistorycznym i średniowiecznym*, Poznań 1937, 24 s., Wiad. Arch., 15, 1938, s. 206-209.
86. Rec.: Ondrouch Vojtěch, *Der römische Denarfund von Vyškovce der Frühkaiserzeit*, Prace Učeně Společnosti Šafaříkovy v Bratislavě, Svazek 15, Bratislava 1934, s. XV i 143, 4 mapy, Wiad. Num.-Arch., 19, 1938.
87. Rec.: Petsch W., *Die vorgeschichtlichen Münzfunde Pommerns*, Mitteilungen aus der Sammlung vorgeschichtlicher Altertümer der Universität Greifswald, 5, Greifswald 1931, s. 80, 2 mapy, Wiad. Arch., 15, 1938, s. 209-210.
88. *Prawda o Górze Zamkowej w Grodnie*, Marchońt, 2, 1938, s. 196-214.
89. *Program prac Komisji Archeologicznej Instytutu Bałtyckiego*, Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego, 25, 1936, z. 4, s. 95-101, Sprawozdania.
90. *Skarb denarów rzymskich z Ossy na Pomorzu i w jego oświetleniu zagadnienie chronologii skarbów rzymskich*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 43, 1938, s. 65-66.
91. *Skarb trojaków koronnych z w. XV i XVI*, Wiad. Num.-Arch., 19, 1938, s. 81-83, 1 rys.
92. *Sprawozdanie z badań grodziska lubomskiego w roku 1935*, Kraków, PAU 1938, s. 45-62, 6 rys., Wydawnictwa Śląskie PAU, Prace Prehistoryczne, nr 3.
93. *Dawidgródek*, Pińsk, Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, 1939, 45 s., 18 rys., bibliogr. 14 poz.
94. Jakimowicz Roman, Kostrzewski Józef, Bartys Jan, *Badania prehistoryczne w woj. śląskim w latach 1937-1938 przeprowadzili...*, Kraków, PAU 1939, 80 s., 10 tabl., Wydawnictwa Śląskie PAU, Prace Prehistoryczne nr 5.
95. Jakimowicz Roman, Żurowski Józef, *Atlas grodzisk i zamczysk śląskich*, Kraków, PAU 1939, z. 1., s. 1-35, Wydawnictwa Śląskie PAU.
96. Rec.: Nöbbe Erwin, *Der karolingische Münzschatz von Krinkburg*, Altertümer in Kiel, 1936, s. 136-160, 6 tabl., Wiad. Num.-Arch., 20, 1939, s. 326-330.
97. *Skarb wczesnohistoryczny ze Zlochowic*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 44, 1939, s. 37.
98. *Sprawozdanie z badań grodziska lubomskiego w r. 1938*, Kraków, PAU 1939, s. 1-6, 2 rys., Wydawnictwa Śląskie PAU, Prace Prehistoryczne, nr 5.
99. *Sprawozdanie z badań grodziska lubomskiego w r. 1938*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 44, 1939, s. 35-36.
100. *Wczesnohistoryczny skarb ze Zlochowic*, Wiad. Num.-Arch., 20, 1939, s. 244-254, 1 tabl.
101. Rec.: Zakrzewski Zygmunt, *Pierwsza moneta polska*, Slavia Occidentalis, 17, 1938, s. 58-104, 6 tabl., Wiad. Num.-Arch., 20, 1939, s. 315-321.

102. *Die Hortfunde römischer Denare in Polen und ihre Datierung*, VI Internationalen Kongress für Archäologie, Berlin 1940, s. 483.
103. *Chusteczki – placidla Ibrahima ibn Jakuba w świetle wykopalisk*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 48, 1947, nr 3, s. 109-111.
104. *Powstanie ośrodka prehistorycznego w Toruniu, jego zadania i zamierzenia*, ZOW, 16, 1947, s. 19-22.
105. *Prehistoria w szkole – na marginesie podręcznika „Ziemia opowiada”*, ZOW, 16, 1947, s. 127-136.
106. *W sprawie atlasu wczesnohistorycznego Pomorza*, Przegląd Zachodni, 2, 1947, s. 616-623.
107. Rec.: *Archeologia*, T. 1, *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 532-533.
108. *Czym jest prehistoria?* *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 51-54.
109. *Czasopisma prehistoryczne w Polsce*, *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 140-141.
110. Hensel Witold, Kostrzewski Bogdan, Jakimowicz Roman, Jażdżewski Konrad, *Bibliografia prac prof. dr. Józefa Kostrzewskiego. Zestawienie prac, artykułów, notatek, życiorysów, bibliografii, recenzji i polemik z zakresu prehistorii i dziedzin pokrewnych*, Wiad. Arch., 16, 1939-1948, s. 9-34.
111. *Józef Kostrzewski. Życiorys Jubilata*, Wiad. Arch., 16, 1939-1948, s. 1-8, odbitka: Warszawa PMA, 1939-1948, 8 s.
112. *Kilka uwag nad projektem egzaminów magisterskich z prehistorii*, *Archeologia*, 2, 1948, s. 413-417.
113. *Kilka uwag nad relacją o Słowianach Ibrahima ibn Jakuba*, Sl. Ant., 1, 1948, s. 439-459, 1 rys., sum.
114. Rec.: Kostrzewski Józef, *Kultura prapolska*, Poznań 1947, 605 s., Prace Instytutu Zachodniego, nr 11, Wiad. Hist., 1, 1948, z. 4, s. 54-44.
115. Rec.: Kostrzewski Józef, *Kultura prapolska*, Poznań 1947, 605 s., Prace Instytutu Zachodniego nr 11, ZOW, 17, 1948, s. 61-62.
116. *Literatura naukowa i popularna w zakresie prehistorii*, *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 123-133.
117. Rec.: Majewski Kazimierz, *Knossos i Mykeny*, Wrocław, Książnica Atlas 1948, 64 s., *U kolebki cywilizacji europejskiej*, *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 522-523.
118. *Muzea prehistoryczne w Polsce*. (Notatki informacyjne), *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 111-114.
119. Rec.: Nasz Adolf, *Opole*, Wrocław, Polskie Towarzystwo Archeologiczne 1948, 62 s., Biblioteka Archeologiczna, nr 1, *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 416-417.
120. *Nowe materiały do dziejów złotnictwa wczesnopolskiego*, Wiad. Arch., 16, 1939-1948, s. 378-386, 1 tabl., rês. Odbitka: Warszawa, PMA 1939-1948, 9 s., 1 tabl.
121. *Okres wczesnohistoryczny*, [w:] *Prehistoria ziem polskich*, Kraków, PAU, 1939-1948, s. 361-428, 10 tabl., 3 rys.
122. *Pamięci Mariana Wawrzeńckiego*, Prz. Arch., 8, 1948, s. 136.
123. Rec.: Podkowińska Zofia, *Człowiek przedhistoryczny na ziemiach polskich*, Warszawa, PZWS 1946, 192 s., ZOW, 17, 1948, s. 890-892.
124. *Prehistoria w szkołach czeskich*, *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 84-87.
125. Rec.: Rajewski Zdzisław, *Ziemie zachodnie w świetle wykopalisk*, PZWS, Warszawa 1947, 67 s., *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 297.
126. Rec.: *Rozprawy i materiały z historii sztuki i kultury materialnej*, Wrocław 1948, Biblioteka Archeologiczna nr 2, *Życie Szkoły*, 4, 1949, s. 54-55.
127. *Znaczenie rezerwatów archeologicznych w nauczaniu prehistorii*, *Życie Szkoły*, 3, 1948, s. 78-80.
128. Rec.: Jażdżewski Konrad, *Atlas do pradziejów Słowian*, Łódź, Łódzkie Towarzystwo Naukowe 1948, 139 s., *Życie Szkoły*, 4, 1949, s. 266-269.

129. *Kasztelania kolobrzewska w świetle badań topograficznych i poszukiwań archeologicznych*, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu, 3, 1949, (druk: 1950), s. 56-64.
130. Rec.: Kostrzewski Józef, *Kultura prapolska*, Poznań: Instytut Zachodni 1947, 605 s., Prace Instytutu Zachodniego, nr 11, Roczniki Historyczne, 18, 1949, s. 390-398.
131. *Ogólne wyniki badań grodziska na Ostrowie Rzepowskim w Kruszwicy w r. 1948*, Spraw. z czynności i posiedzeń PAU, 50, 1949, s. 17-21.
132. *Działalność Polskiego Towarzystwa Prehistorycznego w latach 1920-1950*, ZOW, 19, 1950, s. 2-6.
133. *O położeniu słowiańskiego Kolobrzegu w świetle poszukiwań terenowych w r. 1947*, ZOW, 20, 1951, s. 128-139, 6 rys.
134. *Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Kruszwicy za r. 1948-1949*, Studia wczesnośredniowieczne, 1, 1952, s. 99-117.
135. *Pradzieje człowieka*, [w:] *Warmia i Mazury*, praca zbiorowa pod red. Stanisławy Zajchowskiej, Marii Kiełczewskiej-Zaleskiej, (cz. 1), Poznań 1953, s. 77-92, s. 387-388 (bibliografia), Ziemie staropolskie, T. IV, cz. 1.

BIBLIOGRAFIA PRAC O ROMANIE JAKIMOWICZU (WYBÓR)

1. *Jakimowicz Roman*, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu, 2, 1949 (druk: 1950), s. 18-21 (autocharakterystyka).
2. *Jakimowicz Roman*, [w:] *Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas*, (red.) Jan Filip, T. 1, Prag 1966, s. 548.
3. Antoniewicz Włodzimierz, *Dotychczasowy dorobek archeologii Polski*, Warszawa Polskie Towarzystwo Archeologiczne, 1953, 65 s., *Zapiski Archeologiczne*, z. 4.
4. Chudziakowa Jadwiga, *Roman Jakimowicz (1889-1951) archeolog, profesor UMK*, [w:] *Toruńscy twórcy nauki i kultury (1945-1954)*, Warszawa-Poznań-Toruń 1989, s. 119-123 (fot.).
5. Gąssowski Jerzy, *Z dziejów polskiej archeologii*, Warszawa 1970, s. 281, il.
6. Hensel Witold, *Roman Jakimowicz*, Polski Słownik Biograficzny, 10, Wrocław 1962-1964, s. 331-332.
7. Hensel Witold, *Roman Jakimowicz, 1889-1951*, (nekr.), Sl. Ant., 2, 1949/1050, z. 1. s. VIII.
8. Jażdżewski Konrad, *Roman Jakimowicz (30 IV 1889 - 21 I 1951)*, *Archeologia*, 5, 1952-1953 (druk: 1955), s. 383-389, bibliografia.
9. Kostrzewski Józef, *Jakimowicz Roman*, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu, 5, 1951, z. 1-4, s. 141-143.
10. Kostrzewski Józef, *Śp. Prof. dr. Roman Jakimowicz*, Prz. Arch., 9, 1950, (druk: 1951), t. 1., s. 144-148, 1 fot., bibliografia.
11. Kostrzewski Józef, *Wspomnienia. Śp. prof. dr. Roman Jakimowicz*, Przegląd Zachodni, 7, 1951, z. 3-4, s. 685-690, fot.
12. Kostrzewski Józef, *Śp. Roman Jakimowicz*, ZOW, 20, 1951, z. 3-4, s. 37-40.
13. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1933/34*, Poznań 1933, s. 292.
14. Przewoźna-Armon Krystyna, *Jakimowicz Roman*, [w:] *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-1984*, Toruń 1987, s. 158.

ANEKS – WYKAZ STANOWISK

Dokumentacja dotycząca terenowej działalności Romana Jakimowicza w okresie międzywojennym jest niekompletna. Zachowały się fragmenty notatników zawierające wykazy stanowisk najprawdopodobniej penetrowanych przez Jakimowicza, w tym dwa wykazy stanowisk z 1924 r., przy czym jeden z nich opatrzony jest informacją o charakterze stanowiska lub znaleziska. W obydwóch wykazach liczących po 42 i 41 stanowisk – 15 miejscowości powtarza się. W Aneksie zamieszczamy obydwie te wykazy, zachowując pisownię oryginału.

ROK 1920

1. Biała, pow. piotrkowski, gmina Łęczno
2. Kurnędź, pow. piotrkowski, gmina Łęczno
3. Podklasztor sulejowski, pow. opoczyński, gmina Owczary
4. Barkowice, pow. piotrkowski, gmina Łęczno
5. Piaski, pow. opoczyński, gmina Owczary
6. Wola Krzysztoporska, pow. piotrkowski
7. Łochyńsko, pow. piotrkowski
8. Rozprza, pow. piotrkowski
9. Kałek, pow. piotrkowski, gmina Łęczno
10. Przyglów, pow. piotrkowski
11. Wola Załęzna, pow. opoczyński
12. Cisowa, pow. piotrkowski, gmina Szydłów
13. Dziwle, pow. piotrkowski, gmina Grabica
14. Szczercowska Wieś, pow. łaski, gmina Dzbanki
15. Dubie, pow. łaski, gmina Dzbanki
16. Chociw, pow. łaski, gmina Chociw
17. Rawa
18. Komorów, pow. rawski
19. Zawodzie, przedmieście Kalisza
20. Witkowice, pow. krakowski
21. Mogiła pod Krakowem
22. Borek Fałęcki, pow. podgórski
23. Kobierzyn, pow. podgórski
24. Podgórki, pow. podgórski
25. Luszowice, pow. chrzanowski
26. Szczakowa, pow. chrzanowski
27. Czersk, pow. grójecki
28. Stare Brudno, pow. warszawski, gmina Brzeziny
29. Dąbrówka Szlachecka, pow. warszawski, gmina Jabłonna
30. Nieporęt, pow. radzyński, gmina Nieporęt
31. Zastów, pow. warszawski, gmina Wawer
32. Wawer, pow. warszawski
33. Grodzisk, pow. mińsko-mazowiecki, gmina Kuflew
34. Wola Korytnicka, pow. węgrowski, gmina Korytnica
35. Grodzisk, pow. węgrowski, gmina Wyszków
36. Podłęże, pow. węgrowski
37. Trawy, pow. węgrowski, gmina Borze
38. Górki, pow. węgrowski, gmina Jaczew
39. Rowiska, pow. węgrowski, gmina Jaczew

40. Laski, pow. węgrowski, gmina Łochów

41. Łochów, pow. węgrowski

ROK 1921

42. Nieporęt, pow. radzyński

43. Zawiszyn, pow. węgrowski

44. Dębie Wielkie, pow. mińsko-mazowiecki

45. Koberne, pow. mińsko-mazowiecki

46. Całowanie, pow. garwoliński

47. Liszyno, pow. płocki

48. Szeligi, pow. płocki

49. Słupno, pow. płocki

50. Radzikowo, pow. płoński

51. Biała, pow. płoński

52. Popłacin, pow. gostyński

53. Rudaw, pow. lipnowski

54. Bierzgło, pow. lipnowski

55. Cieclocin, pow. lipnowski

56. Proboszczowice, pow. płocki

ROK 1922

57. Nowogród, pow. łomżyński

58. Mątwa, pow. łomżyński

59. Kąty, pow. kolneński, gmina Mały Płock

60. Mały Płock, pow. kolneński

61. Wizna, pow. łomżyński, gmina Borzejewo

62. Szur, pow. łomżyński, gmina Kupiski

63. Złotoryja, pow. mazowiecki, gmina Stelmachowo

64. Leśniki, pow. mazowiecki

65. Targonie, pow. łomżyński, gmina Chlebotki

66. Tykocin, pow. mazowiecki

67. Kurowo, pow. mazowiecki, gmina Kowalewsczyzna

68. Osowiec, pow. białostocki

69. Zamczysk, pow. sokółski, gmina Czarna Wieś

70. Milewsczyzna, pow. sokółski, gmina Trofimówka

71. Halekówszczyzna, pow. sokółski, gmina Trofimówka

72. Jasiowa Dolina, pow. sokółski, gmina Trofimówka

73. Teolin, pow. sokółski, gmina Ostra Góra

74. Cimoszka, pow. sokółski, gmina Ostra Góra

75. Rudka, pow. sokółski, gmina Trofimówka

76. Kumiała, pow. sokółski, gmina Trofimówka

77. Okopy, pow. sokółski, gmina Bagny

78. Suchowola, pow. sokółski

79. Jatwież Mała (lub Jaćwież Mała), pow. białostocki, gmina Jaświły

80. Radze, pow. białostocki, gmina Jaświły

81. Dolistowo, pow. białostocki, gmina Jaświły

82. Zabiele, pow. białostocki, gmina Jaświły

83. Grodzisk, pow. sokółski, gmina Bagny

84. Grodziszczany, pow. sokółski, gmina Kamienna

85. Bieniowice, pow. sokólski, gmina Grzebień
86. Czechowszczyzna, pow. sokólski, gmina Kuźnica
87. Korobszyce, pow. sokólski, gmina Kuźnica
88. Nieporęt, pow. radzyński
89. Chaśno, pow. łowicki, gmina Jeziorko
90. Kosowo, pow. pułtuski, gmina Czajki
91. Zakroczym, pow. płoński
92. Błonie, miasto powiatowe
93. Głodowo, pow. lipnowski, gmina Czarne
94. Lipno, miasto powiatowe
95. Maliszewo, pow. lipnowski, gmina Bobrowniki
96. Grodzień, pow. lipnowski, gmina Kikół
97. Wołęcin, pow. lipnowski, gmina Kikół
98. Niedźwiadek, pow. lipnowski, gmina Ossówka
99. Sumin, pow. lipnowski, gmina Kikół
100. Skępe, pow. lipnowski, gmina Skępe
101. Kłokoch, pow. lipnowski, gmina Kłokoch

ROK 1923

102. Ruziec, pow. lipieński, gmina Nowogród
103. Węgiersk, pow. lipieński, gmina Nowogród
104. Nowogród, pow. lipieński, gmina Nowogród
105. Ostrowite, pow. rypiński, gmina Płonne
106. Mościska, pow. rypiński, gmina Płonne
107. Borzymin, pow. rypiński, gmina Pręczki
108. Ruże, pow. rypiński, gmina Sokołowo
109. Giżynek, pow. rypiński, gmina Żałe
110. Wielgie, pow. rypiński, gmina Sokołowo
111. Żałe, pow. rypiński, gmina Żałe
112. Podolina, pow. rypiński, gmina Sokołowo
113. Cierpień, pow. rypiński, gmina Sokołowo
114. Moszczonne, pow. rypiński, gmina Sokołowo
115. Skępe, pow. lipieński, gmina Skępe
116. Głodowo, pow. lipieński, gmina Czarne
117. Pokrzywnik, pow. lipieński, gmina Skępe
118. Wierzbich, pow. lipieński, gmina Skępe
119. Radziochy, pow. lipieński, gmina Skępe
120. Mokrsk, pow. płocki, gmina Majki
121. Płock
122. Grabówka, pow. płocki, gmina Bielino
123. Ośnica, pow. płocki, gmina Bielino
124. Winiary, pow. płocki, gmina Brwilno
125. Maszewo-Brwilno Wysokie, pow. płocki, gmina Brwilno
126. Biskupice, pow. płocki, gmina Brwilno
127. Brwilno Wysokie, pow. płocki, gmina Brwilno
128. Krakówka, pow. gostyniński, gmina Łąck
129. Dzierżana, pow. gostyniński, gmina Łąck
130. Tokary-Rębież, pow. gostyniński, gmina Dobrzyków
131. Dobrzyków, pow. gostyniński, gmina Dobrzyków
132. Korzeniówka Nowa, pow. gostyniński, gmina Dobrzyków

133. Korzeniówka Stara, pow. gostyniński, gmina Dobrzyków
134. Grabie Polskie, pow. gostyniński, gmina Dobrzyków
135. Czermno, pow. gostyniński, gmina Czermno
136. Gostynin, miasto powiatowe
137. Kozuszki, pow. sochaczewski, gmina Chodaków
138. Zarzecze, pow. sochaczewski, gmina Chodaków
139. Sianno, pow. sochaczewski, gmina Łazy
140. Konary, pow. sochaczewski, gmina Chodaków
141. Tułowice, pow. sochaczewski, gmina Tułowice
142. Bocheń, pow. łowicki, gmina Dąbkowice
143. Walewice, pow. łowicki, gmina Bielany
144. Marywil, pow. łowicki, gmina Bielany
145. Dąbkowice, pow. łowicki, gmina Dąbkowice
146. Borówek, pow. łowicki, gmina Bielawy
147. Sobota, pow. łowicki, gmina Bielawy,
148. Rząśno, pow. łowicki, gmina Bąków
149. Bąków Dolny, pow. łowicki, gmina Bąków
150. Bogorija Górna, pow. łowicki, gmina Bąków
151. Piaski, pow. łęczyński, gmina Piątek
152. Stara Łomża, pow. łęczyński, gmina Kupiski
153. Młoda Łomża
154. Drozdowo, pow. łomżyński, gmina Drozdowo
155. Barańszczyk, pow. ostrowski, gmina Barańszczyk
156. Rycice, pow. mińsko-mazowiecki, gmina Wiązowna
157. Białek, pow. mińsko-mazowiecki, gmina Wiązowna
158. Mładz, pow. mińsko-mazowiecki, gmina Wiązowna
159. Rogów, pow. sokołowski, gmina Rzepki
160. Łuzki, pow. sokołowski, gmina Jabłonna
161. Słochy Annapolskie, pow. bielski, gmina Siemiatycze
162. Mielnik, miasto, pow. bielski
163. Człopy, pow. turecki, gmina Wichertów
164. Spicymierz, pow. turecki, gmina Kościelna
165. Psary, pow. turecki, gmina Wichertów
166. Zalesie, pow. słupecki, gmina Oleśnica

ROK 1924

167. Podolina, pow. rypiński
168. Adamki
169. Bronisin, pow. łódzki
170. Grodzisko, pow. łódzki
171. Rękoraj, pow. piotrkowski
172. Czarnocin, pow. łódzki
173. Tychow, pow. łódzki
174. Rozprza-Łochyńsko, pow. piotrkowski
175. Łochyńsko, pow. piotrkowski
176. Rozprza, pow. piotrkowski
177. Ignaców, pow. piotrkowski
178. Mirzyn, pow. piotrkowski
179. Gorkowice, pow. piotrkowski
180. Brzeźno, pow. ostrołęcki

181. Wólka Kunińska, pow. ostrołęcki
182. Kunin, pow. ostrołęcki
183. Rożan, pow. pułtuski
184. Grodzisk, pow. ostrołęcki
185. Dziektarzewo, pow. płoński
186. Żyda, pow. toruński
187. Zębowo, pow. lipieński
188. Święchosław, pow. lipieński
189. Ruże, pow. rypiński
190. Stary Rypin, pow. rypiński
191. Strzygi, pow. rypiński
192. Osiek Wielki
193. Kretki, pow. rypiński
194. Radziki Wielkie, pow. rypiński
195. Płonko, pow. rypiński
196. Borzymin, pow. rypiński
197. Somsioy, pow. rypiński
198. Cieluchowo, pow. lipieński
199. Stolmierz, pow. rypiński
200. Ruda, pow. rypiński
201. Kazania, pow. wrocławski
202. Sokółowo, pow. wrocławski
203. Turowo, pow. wrocławski
204. Brześć Kujawski, pow. wrocławski
205. Kamion, pow. sochaczewski
206. Czerniaków, pow. warszawski
207. Piaski, pow. kutnowski
208. Gulbiny, pow. rypiński

ROK 1925

209. Końskie, miasto powiatowe
210. Żwirble, pow. wileński
211. Petrykozy, pow. konecki
212. Sierosławice, pow. konecki
213. Zdzeniece, pow. turecki
214. Grabówka, pow. płocki
215. Ośnica, pow. płocki
216. Tokary-Rębież, pow. gostyniński
217. Krakówka, pow. gostyniński

ROK 1926

218. Ślesin, pow. koniński
219. Gosławice, pow. koniński
220. Ciekosyn, pow. płoński
221. Mława
222. Wólka, pow. mławski
223. Kęczewo, pow. mławski
224. Kuczbork, pow. mławski
225. Nicgóra, pow. mławski
226. Bogurzyn, pow. mławski

227. Niegocin, pow. mławski
228. Dąbek, pow. mławski
229. Tokary-Rębież, pow. gostyniński
230. Grabówka, pow. płocki
231. Ośnica, pow. płocki
232. Grodzisk Mazowiecki, pow. błoński
233. Złota, pow. sandomierski
234. Samborzec, pow. sandomierski
235. Kamień Mściów, pow. sandomierski
236. Lisów, pow. opatowski
237. Raciąż, pow. sierpecki
238. Szydłowo, pow. mławski
239. Szydłówek, pow. mławski

ROK 1927

240. Orłowice, pow. słonimski
241. Rachowice, pow. słonimski
242. Rudźma, pow. baranowicki
243. Wołkowysk, miasto powiatowe
244. Regimin, pow. ciechanowski
245. Orchów, pow. łaski
246. Nick, pow. mławski, gmina Zieluń
247. Zagórzyn, pow. kaliski, gmina Pamięcin

ROK 1928

248. Złota, pow. sandomierski, gmina Samborzec
249. Wietrzno-Bóbrka, pow. krośnieński
250. Grochów II, przedmieście Warszawy
251. Kiełpin, pow. warszawski, gmina Młociny
252. między Czosnowem a Dębicą w pow. warszawskim
253. Janowiec Szlachecki, pow. mławski, gmina Szczepkowo
254. Janowiec Zdzięty, pow. mławski, gmina Szczepkowo
255. Szczepkowo Borowe, pow. mławski, gmina Szczepkowo
256. Janowice, pow. kozienicki, gmina Oblassy
257. Podgórz, pow. puławski, gmina Szerkatów
258. Kitki, gmina Dzierzgowo i Czernice Borowe, gmina Chojnowo, pow. przasnyski
259. Piekary, pow. turecki, gmina Piekary
260. Skęczniew, pow. turecki, gmina Piekary
261. Przykona, pow. turecki, gmina Wichertów
262. Płudy, pow. warszawski, gmina Jabłonna
263. Nowe, pow. kucieński, gmina Krośniewice
264. Horodyszcze, pow. lidzki, gmina Raduń
265. Kutno, miasto powiatowe
266. Karczew, pow. warszawski, gmina Karczew
267. Cecele, pow. bielsko-podlaski, gmina Siemiatycze
268. Rogawka, pow. bielsko-podlaski, gmina Siemiatycze
269. Kłukowo, pow. bielsko-podlaski, gmina Siemiatycze
270. Skiwy, pow. bielsko-podlaski, gmina Siemiatycze
271. Horochów
272. Sadłowo, pow. rypiński, gmina Czermin

273. Rudki, miasto powiatowe
 274. Regimin, pow. ciechanowski, gmina Regimin
 275. Karniewo, pow. ciechanowski, gmina Regimin
 276. Podgrodzie, pow. opatowski, gmina Ruda Kościelna

ROK 1924

Informacje o charakterze stanowiska lub znaleziska

1. Petrykozy – grodzisko
2. Wąsosz, pow. Konin – kurhan
3. Sielec, pow. Opoczno – wały
4. Gowarczów, pow. Konin – grodzisko
5. Duże Orły k. Dawidgródka
6. Turów, pow. Polesie – szkielety
7. Jedwabne n. Drwęcą – grodzisko
8. Rybienko, pow. Wyszaków – wydma
9. Kamieńczyk n. Bugiem – grodzisko?
10. Zembrowo, pow. Lipno – skorupy
11. Poczapińce, pow. Kamieniec – moneta
12. Piotrków-Świętosław – urny
13. Rudawin, pow. Lipno – siekierka
14. Glinki pod Radzanowem – siekierka
15. Ruże, pow. Rypin – skorupy
16. Stary Rypin – grodzisko
17. Strzygi, pow. Rypin – kopiec
18. Osiek, pow. Rypin – grodzisko
19. Kretki, pow. Rypin – groby
20. Radziki Wielkie, pow. Rypin – ruiny
21. Płonko, pow. Rypin – grodzisko
22. Wólka Kunińska, pow. ostrołęcki – cmentarzysko
23. Kunin, pow. Ostrołęka – wydmy
24. Brzeźno, pow. Ostrołęka – skorupy
25. Polesie, pow. Płońsk – cmentarzysko
26. Cieluchowo, pow. Lipno – krzemienie
27. Ruda, pow. Rypin – skorupy neolityczne
28. Nowogród, pow. Lipno – kamienie
29. Somsioły – szaniec
30. Borzymin, pow. Rypin – grodzisko
31. Dzierżno, pow. Rypin – grodzisko
32. Turowo, pow. Sokołów – bransolety
33. Miechowice, pow. Włocławek – kopiec
34. Sokołowo, pow. Włocławek – kopiec
35. Kazanów, pow. Włocławek – grodzisko
36. Brześć Kujawski – skorupy
37. Wyszogród – grodzisko
38. Gulbiny
39. Końskie – cmentarzysko
40. Wąglany, pow. Opoczno – wały, szaniec
41. Sierosławice, pow. Konin – krzemienie

THE LIFE DEVOTED TO PROTECTION OF ARCHAEOLOGICAL RELICS AND
STUDIES ON THE EARLY MIDDLE AGES.

ROMAN JAKIMOWICZ (1889-1951)

by

KRYSTYNA PRZEWOŻNA-ARMON (Toruń)

Summary

Roman Jakimowicz was born on April 30th, 1889, in Jurjew Polski in Russia. In the years 1909-1914 he studied in Lvov with Karol Hadaczek, in Cracow under the supervision of Włodzimierz Demetrykiewicz and Piotr Bieńkowski, and in Prague under Lubor Niederle. In 1919 he got his doctor's degree at the Jagellonian University in Cracow after submitting a thesis „On the culture and people of row cemeteries in Poland”. In 1934 his scholarly achievement won him a post-doctoral degree (*Habilitation*) at the University of Poznań. In the years 1915-1920 Jakimowicz worked as Keeper of the Archaeological Departments of the Country Touring Museum and the Industry and Agriculture Museum in Warsaw and lectured at numerous educational and training courses.

In 1920 Jakimowicz was appointed the state conservation manager of prehistorical monuments and, first as a member, and then as president of the Conservation Managers Group he tackled organization and preparation of the Act and regulations concerning protection of prehistorical monuments in Poland. In 1923 he began to organize the Archaeological Museum in Warsaw which based on a number of collections, eg on the Industry and Agriculture Museum in Warsaw, the Museum at Rappersvil in Switzerland, the Polish Country Touring Society, and last but not least on rapidly increasing material from excavations and rescue operations. In 1929 he became director of the State Archaeological Museum, whose rich and valuable collection and scientific activity (eg promotion – „Archaeological Bulletin”) were highly valued by archaeologists. He also founded several archaeological reservation parks (eg neolithic flint mines in Krzemionki Opatowskie); he also attached much importance to promotion of archaeology. Four times did he refuse to accept a University Chair, and only in 1946 had he accepted the proposal of Mikołaj Kopernik University in Toruń, where he organized an archaeological centre from scratch. He defined its goals and research programme and started the penetration of archaeological sites in Pomerania, the more so that in the afterwar period protection of monuments required immediate action. He also joined the research into the beginnings of the Polish state and headed the excavation work in Kruszwica. He acted as scientific supervisor of Włodzimierz Hołubowicz, Ph. D., and Bonifacy Zielonka, M.A. Another of his pupils was Marian Tuszyński. Jakimowicz died suddenly in Toruń on January 21st, 1951.

Jakimowicz began his scientific career in 1913 with works on anthropology, though small publications of archaeological materials were also published at the time. At least since 1920 he was interested in the question of the origin of silver ornaments found in early mediaeval hoards. He distinguished several separate centers producing silver ornaments and decided that most objects had been local products. His studies threw new and different light onto the level of goldsmithery and artistic culture in Poland and neighbouring Slavic states in the 10th and 11th cent. In his paper „Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w światło archeologii” he studied the problem of the influences of Polish culture in southern Russia and provided the first detailed description of the culture of Volhynia in early Middle Ages. He devoted much attention to settlement in that period, eg in his studies on the Mazovian expansion eastwards and in his only just begun grand-scale work

publishing Polish fortified fortresses: its fragment was „An Atlas of Fortified Fortresses and Castles in Silesia” published in 1939. He returned to the subject after the war and worked on an atlas of fortified fortresses in Pomerania.

Basically, all work of Jakimowicz – both large-scale monographs and smaller analytical papers – resolutely aimed at a synthesis of the early mediaeval culture. He presented it in his work „Okres wczesnohistoryczny” which constituted both a summary of the state of research until 1939 and a starting point for research into the beginnings of the Polish state. A striking feature of the work is its off-balance treatment of particular issues, which reflected the state of research at the time.

In Toruń Jakimowicz continued his work on the problems of the early Middle Ages, and particularly on the Pomerania and Baltic issues which he addressed in his university lectures and smaller papers. His biggest work was „Kasztelania kołobrzeska w świetle badań topograficznych i poszukiwań archeologicznych” in which he defined the localization of the Slavic Kołobrzeg fortified fortress („Altstadt” fortress – Stare Miasto, Budziszewo) and conducted an in-depth analysis of early mediaeval settlement, its range, settlement wilds and physiographical conditions.

According to the brilliant historian on the Middle Ages Karol Górski, Jakimowicz was a past master at combining prehistoric methods with numismatic research and geographical-historical method; he did not confine himself to a narrow specialization but sought problems of immense historical significance and gave new, provoking and highly critical solutions.